

Ránki György (1930–1988)

Ránki György sirjánál

A fakoporsó, amelyet most barátok, sorstársak, hívek könnyező lélekkel és a felkavart napok névtelen szorongásával veszünk körül, olyan egyszerű, mint ő maga volt. Rajta három szikár szó: élt ötvenhét évet. A világ számára, meglehetősen csupán ennyi a lényeg, de mi, barátok, hívek, történészek embertelennek és ahistorikusnak érezzük e szűkszavú hivatalos közlést. Mit is mond e három szó arról a fél évszázadról, amely az alig serdülő gyereket a haláltáborba, csaknem a fizikai megsemmisülésbe sodorta, felnőtt számára pedig a szellemi önredukció és a morális pusztulás szakadécai között kanyargott? És mit mond arról az emberről, aki a sors kegyelméből megmenekült a lágerből, s aki jelleme erejével elkerülte a szellemi önredukció és a morális torzulás szakadékait? Milyen parányit, milyen múlandót zár magába ez a koporsó abból a Ránki Györgyből, aki a történelmi örvény legmélyéről jutott el egy alkotó emberi közösség, a hazai és a nemzetközi tudományos közélet vezető posztjaira!

Hónapok, évek múltán lehiggadt elmék majd szakszerűen kijelölik helyét korunk történetírásában. Bizonyára évtizedekig lesz rá mód és késztetés, hogy szaktanulmányok, esszék, emlékezők bemutatják Ránkit, a tudóst, a fáradhatatlan kutatót, a fegyelmezett elemzőt és a széles látókörű összegezőt; lesz alkalom felidézni a tanárt, aki a történelmet megértette a diákkal, és emberileg megértette a diákokat, aki nemcsak írt és oktatott, hanem szervezett is, és ebben a nehéz mesterségben, a megtervezett vállalkozásban éppolyan könnyed nagyvonalúsággal tájékozódott, mint a statisztikai adatsorokban vagy a második világháború bonyodalmaiban. Remélem, megadatik még nekünk vagy az utókorunk, hogy feltárjuk: milyen nagy szerepe volt Ránki Györgynek történetírásunk új útjainak megnyitásában, egy szabadabb, alkotó kritikai légkör megteremtésében. De én most nem a tudósról, a tanárról, a vállalkozó szervezőről, hanem a bennem elevenen élő, még lélegző emberről szeretnék beszélni.

Nem kell hozzá semmi távlat: az együtt töltött évek során mindannyian éreztük, és az evidencia bizonyosságával régtől tudjuk: kivételes nagy ember élt körülünkben. És itt nemcsak ragyogó intellektusára gondolok: az az első látásra megragadóan sugárzott a homlokáról, a szeméből és a szavaiból. Most az öncélú, nem önérdékű, hanem az ügyért és az emberekért való értelmet, vagy többet: *a megértést* emelném ki. Mert néki nemcsak kivételes memóriája, gyors és sokoldalú tájékozódó képessége volt, nemcsak bonyolult adatsorokat, képleteket, összefüggéseket látott át pillanatok alatt, hanem megértette az embereket. Megértette szép gondolataikat s az eltitkoltakat, megértette a gyengeségeket is. Konstruktív intellektus volt, s ehhez a mindannyiunk által csodált – féltve is, félve is megcsodált – hihetetlen munkabírás párosult. Ránki nem ismerte az elernyedést,

az önmagáért való szemlélődést, a nem célracionális pihenés gondfelelt lazaságát. Egyetemi lyukas óráiban a mediterrán gazdaság hanyatlásának okait kutatta, repülőtéri váróteremben Kőrösi Józsefről, a statisztikusról és odaadó magyar hazafiról és családjának zsidósorsú keserveiről írt cikket, Mátraházán, szabadságidőben pedig az intézet, a munkatársak sorsának romlásáról töprengett.

Ilyen alkat, a munka megszállottja – mondták róla. A múlt századi nagy alapító és a század eleji reformernemzedék kései örököse. Talán valami titkos belső ökonómia hajszolja – találgatták mások. Talán megérezte, hogy nem futja az időből, s kevés lesz a munkás három évtized. Talán van ebben igazság, hiszen mindig is józan realitás és gondolkodásökonómia vezérelte írásműveit, a maga alkotta ékezetetlen írásmódot és a dísztelen, egyszerű kifejezésmódot, amelyet több nyelven is beszélt. Nem állhatta az ornamentikát, a sallangot, a frázist. Eszménye a reneszánsz és korunkban a Bauhaus racionális építészete volt.

Ám meglehet az is, hogy az alkotás, az alapítás, a szakadatlan munkálkodás volt az otthona, legsajátabb hazája, ahová mindig vissza lehetett vonulni a külvilágban burjánzó frázisok és sallangok, a közéletet betöltő zsvajgás elől; meglehet, hogy a munka volt az önvédelmi területe, ahol minden racionálisan érthető és rendezhető volt, ahová nem értek el az értelem erejével nem rendezhető konfliktusok és a rá, a ránk záporozó sorscsapások.

Felhalmozott munkáiba visszavonultan, gyakran láttuk zárkózottnak, magányosnak, az utolsó hónapokban olykor fáradtnak is. Érzelmait ritkán nyilvánította, a jót, a méltányosat magától értetődő gesztusként, szinte hivatalos kötelességként gyakorolta. Hogy van akkor az, hogy fegyelmezett érzelmszabályozása, tudatos zárkózottsága ellenére barátok, munkatársak, tanítványok, mindenki, aki vonzáskörébe került, könnyen átlátott és áthatolt ezen az önvédő páncélzaton, hogy Debrecenről Oxfordig és Bloomingtonig mindenütt becsülték, szerették, követték és megkönyezték? Gondolom, azért, mert nemcsak lenyűgöző intellektus sugárzott belőle, hanem figyelmesség, gyöngédség, igaz emberszeretet is. A kapcsolatteremtés látszólagos nehézkessége és sok valóságos félszége ellenére, Ránki a szó legjobb értelmében közösségteremtő volt. Nála nem lehetett hízlegni, és nem kellett kérvényezni: a gondoskodás, a jótett benne termett, a született családapában, a tanárban és a barátban.

Humanitását nem kerítették körül intézményi, állami és nemzeti határok. Ránki emberi és tudósi kérdése – ha jól értettem a sok együttes év alatti tetteit és gondolatait – így hangzott: *mit ér az ember, ha ember?* ... ma, a második évezred végén, Budapesten vagy Bloomingtonban, Oxfordban vagy Jeruzsálemben. A válasza mindig következetes volt: amennyit a származásától, hitétől, rangjától, pozíciójától függetlenül, *önmagában ér*, amit tud és teljesít. Az önérték-mércében és a teljesítményelvben szigorú volt mindenkihez, leginkább önmagához. Ez az értékrend alapozta meg emberi kapcsolatait a világ bármely részén, ez tette nyitottá, fogékonnyá más kultúrák, más hagyományok és vélemények befogadására.

Ránki nemcsak felismerte, de a maga világában valamelyest meg is valósította a többes kötődés, a többes identitás összegeztetését, bár teljes harmóniát, mint korunk annyi más gondolkodó fiának, neki sem sikerült teremtenie. De a többféle kötődés lehetőségének, valóságának elismeréséből következett történelemlátásának egyetemessége,

életművének leszűrt végeredménye, és ugyanebből a gyakori diszharmonióból fakadtak tudati és lelki kínlódsái, történelmünk és korunk pragmatikus logikával, kritikus értelemmel meg nem fejthető talányai is.

A világ sok részén, sok egyetemén és szakmai fórumán volt otthonos, de itt, ebben az országban volt otthon, Budapesten, a Szent István parkban, a Balzac és az Uri utcában. Sok siker, jeles művek, az öntudat kopár öröme vonzotta, és sok gazdag szenvedés taszította ide, ahol e négyszögölnyi földben most végleg megtalálta hazáját.

Sokat gondoltam rá az utolsó hetekben, az utolsó napokban, vajon mi foroghatott örökmozgó agyában a kórházi ágyon, zsugorodó tüdejében a lélegeztetőgép csövével, mozdulatlanságra és szótlanságra ítélve. Nem hiszem, hogy a közelgő nemlét döbbenete teljesen megbénította volna agysejtjeit. Tudom, mindvégig foglalkoztatta a kis és a nagyobb család sorsa, ameddig a szíve és a keze bírta, hangtalanul is küldte utolsó intézkedéseit és kívánságait. De azt is nagyon valószínűnek tartom, hogy a növekvő üresség óráiban is eltöprengett a megoldatlan talányokon, a zsidósors, a magyar sors, az emberi sors tragikus alakulásának irracionálisain. Alkalmasint talált magyarázatot, ha megoldást nem is, egyensúlyát veszített századunk és egyensúlyát veszített régióink problémáira. Tudom jól, ha akadt is a revelációnak ilyen órája, a történelmi divinációnak valamilyen megvilágosító magyarázata, azt drága barátunk sok más teremtmény gondolatával, alkotások tervével magával vitte, mégsem tartom meddő intellektuális játéknak elgondolni Ránki utolsó hónapjainak, utolsó napjainak feltételezhető eszmejárását.

Sokszor elmondtuk ezekben a napokban: a veszteség pótolhatatlan. Évek kellene a megnyugváshoz. Tegyük most, itt hozzá: az örökség is felmérhetetlen, megbékéltető évek kellene a feldolgozásához. Ránki György, a tudós történész, maga is történelemmé vált: tankönyv, ajánlott és keresett szakirodalom lesz, megalapozó, eligazító művek szerzője új és újabb nemzedékek számára.

Mi, barátok, hívek azt szeretnénk, ha a megalapozó könyvek, az úttörő tanulmányok mellett, bennük és rajtuk túlmenően, megőrizhetnénk, megőrkíthetnénk Ránki György szeretetre méltó emberi arcát is.

Hanák Péter